

IDEEA RĂSPUNDERII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE: ORIGINI ȘI EVOLUȚIE

Igor ȘEVCENCO

Doctorand,

Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

email: igorsevcenco17@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1944-7318>

Răspunderea juridică este considerată, pe bună dreptate, una dintre instituțiile centrale ale dreptului, întrucât este direct legată de finalitățile dreptului, de realizarea acestora. Se știe că, adoptarea normelor juridice nu reprezintă un scop în sine, ci numai prima etapă obligatorie a procesului de reglementare juridică a relațiilor sociale. Următoarea etapă este transpunerea în viață a prevederilor normelor juridice. În caz contrar, normele juridice și-ar pierde sensul și menirea lor socială. Prezentul articol reflectă o retrospectivă istorică asupra ideii răspunderii statului și a organelor sale, atât sub aspect represiv, cât și reparator. Accentul este pus pe originile acestei idei, modul cum a evoluat în unele state europene, precum și în spațiul Republicii Moldova. În final, se conchide că ideea răspunderii statului și a organelor sale a apărut concomitent cu ideea statului de drept, întrucât doar în condițiile unui astfel de stat este posibilă realizarea ideii în cauză. Totodată, lipsa unui mecanism eficient de atragere la răspundere a statului și a autorităților sale denotă inexistența statului de drept.

Cuvinte-cheie: răspunderea statului, răspunderea autorităților publice, iresponsabilitatea statului, răspunderea demnitarilor publici, stat de drept, răspundere penală, răspundere reparatorie.

THE IDEA OF PUBLIC ADMINISTRATION RESPONSIBILITY: ORIGINS AND EVOLUTION

Legal liability is rightly considered one of the central institutions of the law, as it is directly related to the purposes of the law, to their realization. It is known that the adoption of legal norms is not an end in itself, but only the first mandatory stage of the process of legal regulation of social relations. The next stage is the implementation of the provisions of the legal norms. Otherwise, legal norms would lose their meaning and social purpose. This article reflects a historical retrospective on the idea of the responsibility of the state and its organs, both under repressive and reparative aspects. The focus is on the origins of this idea, how it evolved in some European states, as well as in the territory of the Republic of Moldova. Finally, it is concluded that the idea of the responsibility of the state and its organs appeared simultaneously with the idea of the rule of law, since only under the conditions of such a state is it possible to realize the idea in question. At the same time, the lack of an effective mechanism to hold the state and its authorities accountable indicates the non-existence of the rule of law.

Keywords: state responsibility, public authorities' responsibility, state irresponsibility, public officials' responsibility, rule of law state, criminal liability, reparative liability.

L'IDÉE DE LA RESPONSABILITÉ DE L'ADMINISTRATION PUBLIQUE: ORIGINES ET ÉVOLUTION

La responsabilité juridique est considérée à juste titre comme l'une des institutions centrales du droit, car elle est directement liée aux fins du droit, à leur réalisation. On sait que l'adoption de normes juridiques n'est pas une fin en soi, mais seulement la première étape obligatoire du processus de réglementation juridique des relations sociales. La prochaine étape est la transposition dans la vie des dispositions des normes juridiques. Sinon, les normes juridiques perdraient leur sens et leur finalité sociale. Cet article reflète une rétrospective historique sur l'idée de la responsabilité de l'État et de ses organes, à la fois répressive et réparatrice. L'accent est mis sur les origines de cette idée, la façon dont elle a évolué dans certains États européens, ainsi qu'en République de Moldavie. Enfin, il est conclu que l'idée de la responsabilité de l'État et de ses organes est née simultanément avec l'idée de l'État de droit, car ce n'est que dans les conditions d'un tel État qu'il est possible de réaliser l'idée en question. Dans le même temps, l'absence d'un mécanisme efficace pour tenir l'État et ses autorités responsables montre l'inexistence de l'État de droit.

Mots-clés: responsabilité de l'État, responsabilité des pouvoirs publics, irresponsabilité de l'État, responsabilité des dignitaires publics, État de droit, responsabilité pénale, responsabilité réparatrice.

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ: ПРОИСХОЖДЕНИЕ И ЭВОЛЮЦИЯ

Юридическая ответственность по праву считается одним из центральных институтов права, так как непосредственно связана с целями права, с их реализацией. Известно, что принятие правовых норм не является самоцелью, а лишь первым обязательным этапом процесса правового регулирования общественных отношений. Следующим этапом является реализация положений правовых норм. В противном случае, правовые нормы утратили бы свое значение и общественное назначение. В данной статье отражена историческая ретроспектива представления об ответственности государства и его органов как в репрессивном, так и в репаративном аспектах. Основное внимание уделяется истокам этой идеи, ее эволюции в некоторых европейских государствах, а также на территории Республики Молдова. Наконец, делается вывод о том, что идея ответственности государства и его органов возникла одновременно с идеей правового государства, поскольку только в условиях такого государства возможна реализация рассматриваемой идеи. Наряду с этим, отсутствие действенного механизма привлечения к ответственности государства и его органов власти свидетельствует об отсутствии законности.

Ключевые слова: ответственность государства, ответственность органов государственной власти, безответственность государства, ответственность должностных лиц, правовое государство, уголовная ответственность, восстановительная ответственность.

Introducere

Răspunderea juridică este considerată, pe bună dreptate, una dintre instituțiile centrale ale dreptului, întrucât este direct legată de finalitățile dreptului, de realizarea acestora [13, p. 580]. Se știe că, adoptarea normelor juridice nu reprezintă un scop în sine, ci numai prima etapă obligatorie a procesului de reglementare juridică a relațiilor sociale. Următoarea

etapă este transpunerea în viață a prevederilor normelor juridice. În caz contrar, normele juridice și-ar pierde sensul și menirea lor socială [13, p. 512].

Pornind de la acest fapt, este evident că traducerea în viață a normelor juridice reprezintă un moment esențial în viața dreptului, asigurând comportamentului uman o anumită uniformitate. Acest aspect este extrem de important, întrucât societatea nu poate accepta alte conduite decât cele

prescrise de normele sociale, în general, și de normele juridice, în special, și ca urmare, va lupta împotriva tuturor celor care încalcă modelele de comportament dictate de norme, de ordinea socială și de drept.

Într-un asemenea context însă apar o serie de întrebări, precum ar fi: Cui sunt destinate aceste norme, doar membrilor societății sau și autorităților publice (inclusiv funcționarilor publici din cadrul acestora), care au menirea de a asigura ordinea publică și de drept la nivel de societate? Cu alte cuvinte, normele în cauză au drept destinatar doar cetățenii sau și însăși statul? Dacă destinatar este statul (autoritățile acestuia), atunci tot el trebuie și să răspundă pentru încălcarea legii? Cine va răspunde concret în acest caz (statul, autoritățile publice sau funcționarii publici din cadrul acestora)? În ce cazuri reprezentanții statului urmează să răspundă personal? Care forme ale răspunderii juridice vor fi aplicate în fiecare caz în parte?

Lista întrebărilor, desigur, poate continua. Cu mult mai dificil este de a formula răspunsurile concrete la fiecare dintre ele, sarcină ce revine în mare parte doctrinei juridice. Evident, în timp, s-au înregistrat numeroase și diverse încercări doctrinare de a formula răspunsuri pe măsură, ajungându-se în perioada contemporană (ultimele două decenii) la conturarea unei adevărate *teorii a răspunderii statului și a autorităților acestuia* și instituirea unui mecanism juridic de implementare practică a acesteia.

Cu toate acestea, dezvoltarea accelerată a relațiilor sociale și dinamica continuă a legislației, care tinde să facă față realității, tot mai mult reliefează existența unor carențe la nivelul unor elemente ale mecanismului dat, care afectează eficacitatea sa în ansamblu. Cu certitudine problema dată merită atenția mediului academic și a practicienilor, efortul lor comun fiind absolut necesar pentru găsirea celor mai potrivite soluții de depășire a acestora.

Scopul studiului. Fiind conștienți de necesitatea

studierii ample și detaliate a problemei *răspunderii statului și autorităților acestuia*, în cadrul proiectului de cercetare doctorală ne-am propus să abordăm unele aspecte-cheie ale acestui subiect, printre care însăși ideea de răspundere a autorităților publice din perspectiva originii și evoluției sale până în prezent, asupra căreia ne vom reține în cele ce urmează.

Rezultate și discuții

În încercarea de a da răspuns la cele mai relevante întrebări formulate mai sus, ar fi cazul să ne orientăm de fenomenul *statului de drept* și valorile acestuia. În doctrină, la acest capitol, pe bună dreptate se subliniază că „un stat poate fi un stat de drept real numai cu condiția respectării exacte și executării stricte a legii de către toți subiecții de drept fără excepții, fapt ce presupune că pentru încălcarea acesteia trebuie să răspundă toți în egală măsură” [4, p. 213].

Într-o altă opinie, se susține destul de justificat că „*statul de drept* presupune respectarea cu strictețe a legislației atât din partea celor ce o adoptă, cât și din partea celor ce o execută și, nu în ultimul rând, din partea cetățenilor. Însă, atât timp cât răspunderea este stabilită doar pentru nerespectarea normelor de drept din partea cetățenilor, iar cei care adoptă sau execută aceste norme (statul, autoritățile publice și funcționarii acestora), fie că sunt scutiți de răspundere, fie că răspunderea lor este reglementată într-o formulă destul de vagă, nu putem afirma că suntem în prezența unui stat de drept” [16, p. 76].

Astfel, statul guvernat de regulile statului de drept este un tip de stat distinct, în care răspunderea se aplică nu numai indivizilor din interiorul frontierelor sale, dar și raporturilor dintre stat și cetățenii săi [17, p. 37].

Pe cale de consecință, constatăm că esența și rolul dreptului (a normelor juridice) pot fi realizate plenar doar în condițiile unui *stat de drept*. Doar în cadrul unui astfel de stat poate exista un

mecanism eficient de asigurare a aplicării corecte și respectării legii, dotat cu pârgii clare și efective de atragere la *răspundere juridică* a tuturor celor care desconsideră legea și ordinea de drept. Ținând cont de acest moment, suntem de părerea că însăși *ideea răspunderii statului și a autorităților acestuia* a încolțit concomitent și simultan cu *ideea statului de drept*, parcurgând împreună aceeași cale într-o evoluție istorică comună. Mai mult, *statul de drept* ar fi fost imposibil de conceput și transpus în realitate în lipsa *răspunderii puterii și a autorităților publice*, ultima fiind o piatră de temelie și rezistență al întregului edificiu al statului de drept.

Originea și evoluția ideii de răspundere a statului și a autorităților acestuia. De la începuturi, în istoria gândirii juridice, a fost destul de răspândită zăpotrivit căreia *răspunderea statului* prezintă o amenințare la adresa păcii și a ordinii ca valori supreme, asigurate anume de către stat și nu de popor. Altfel spus, era de neconceput *ideea răspunderii statului*. Cu timpul au apărut și idei opuse. În acest sens, J. Locke afirma la vremea sa că „a depăși limitele puterii nu au dreptul nici persoanele cu funcții înalte, nici cei subordonați acestora, fapt ce în egală măsură este de neiertat atât împăratului, cât și supușilor acestuia” (J. Locke citat de С.Б. Поляков [19, p. 21]).

În pofida faptului că sub aspect teoretic unele teze în acest sens au fost expuse și dezvoltate în timp de numeroși gânditori (precum Ch.-L. Montesquieu, G.W.F. Hegel, J.-J. Rousseau etc.), totuși, se consideră că *ideea răspunderii statului* a fost fundamentată considerabil de marele filosof german Im. Kant, potrivit căruia aceasta este „un mijloc de limitare a puterii politice”. Mai mult, acesta considera că „orice cetățean trebuie să aibă aceeași posibilitate de constrângere în raport cu guvernantul, vizând îndeplinirea strictă și necondiționată a legii ca și guvernantul în raport cu cetățeanul” [1, p. 154].

A fost o idee extrem de revoluționară pentru perioada în care a fost lansată (sfârșitul sec. al XVIII-

lea), fiind ulterior preluată în practica celor mai dezvoltate state democratice din lume.

Sub influența acestei idei, în sec. al XX-lea, în teoria relațiilor dintre putere și persoană a devenit dominantă „concepția necesității: subordonării față de lege a tuturor funcționarilor de stat; separației puterilor în vederea prevenirii și combaterii abuzurilor de putere, a concentrării acesteia în mâinile unei persoane; protecției judiciare a cetățenilor față de abuzurile puterii” [19, p. 21].

Aceste idei valoroase (împreună cu altele) au fost concentrate sintetic în *teoria statului de drept* [8, p. 144], doctrina germană folosind în acest sens termenul de „*Rechtsstaat*” pentru a arăta că și guvernării se supun regulilor juridice. Astfel, a fost conturată *teoria autolimitării statului*, care se bazează pe ideea potrivit căreia „voința statului nu poate fi transformată într-o normă juridică deplină, dacă impune obligații numai subiecților de drept – cetățenii și persoanele juridice, deoarece aceste obligații trebuie impuse însuși sursei acestor norme, și anume statului”.

Așadar, „până în sec. al XIX-lea, puterea publică a fost considerată, în principiu, iresponsabilă juridic, concepție fundamentată pe ideea de suveranitate a statului, care astfel nu putea fi răspunzător pentru actele agenților săi” [10, p. 297].

În evoluția sa ulterioară, punctul de cotitură cardinală a acestei probleme se consideră că l-a constituit procesul inițiat de revoluțiile burgheze din Europa, preluat și de alte popoare, care a dus la apariția și dezvoltarea unui așa fenomen ca *răspunderea politică, juridică și socio-morală* a puterii față de societate și persoană [9, p. 104; 12, p. 131].

Sub aspect istoric, un pas enorm pentru îmbunătățirea interacțiunii puterii cu societatea a constituit totuși recunoașterea *răspunderii juridice* a puterii față de lege și popor. Începând cu sec. XVIII-XIX, în conștiința popoarelor europene proveniența

divină a puterii a fost substituită cu una omenească. Cu timpul în conștiința juridică destul de bine s-a infiltrat ideea că puterea este secundară, derivată și sub controlul sursei/creatorului său, adică a poporului/societății. Respectiv, puterea fiind ceva omenesc (lumesc), poate fi dedusă și judecării omenești, adică instanțelor judecătorești. Această idee treptat a fost incorporată în legi care stabileau limitele puterii, măsurile de sancționare pentru depășirea acestora, deferirea persoanelor cu funcții de răspundere, inclusiv a demnitarilor de stat, instanțelor de judecată și supunerea unor pedepse penale [20].

În general, la nivel mondial (în special, european) au fost înregistrate progrese enorme care au mărturisit dorința societăților de a înfrâna atotputernicia puterii și a reprezentanților săi. Printre acestea pot fi menționate: consacrarea la nivel constituțional a pasibilității de răspundere juridică a înalților demnitari în stat (este cazul Constituției Statelor Unite ale Americii); în unele state, la nivel legislativ, au fost stabilite formele abuzului de putere, procedura învinuirii demnitarilor de stat în instanțele judiciare și măsurile de sancționare; condamnarea penală a înalților demnitari (în sec. al XX-lea în multe țări șefii de state și de guverne au fost judecați și chiar executați pentru colaborare cu Ghitler și participare la războaie de agresiune) etc.

Totodată, sfârșitul sec. al XX-lea – începutul sec. al XXI-lea, a fost marcat de ample campanii cu genericul „măinile curate” cu scopul „curățirii” puterii de elemente criminale, de persoane corupte și necinstite. Au fost organizate ample procese judiciare cu implicarea înalților demnitari de stat, care au dat sau au executat ordine prin care au fost cauzate decese în rândul cetățenilor [11, p. 12].

Dincolo de implementarea amplă a unor măsuri represive (sub formă de răspundere penală, personală), mai ales, față de marii demnitari ai statelor, un accent distinct a fost pus pe *răspunderea reparatorie a statului și a autorităților acestuia*.

În acest sens, analizând unele exemple concrete, menționăm că, bunăoară, în Anglia, concepția dominantă la sfârșitul sec. al XVIII-lea, era principiul iresponsabilității statului, consierându-se că regele (identificat cu statul) nu poate greși, nefiind răspunzător față de particulari [18, p. 13]. Potrivit cercetătorilor P. Negulescu și G. Alexianu (citați de A. Trăilescu [18, p. 13]), „acest principiu semnifică faptul că statul era o putere superioară, ce stă deasupra tuturor, o putere infailibilă, ce nu poate să greșească și deci să fie răspunzătoare” [15, p. 178]. Cu toate acestea, nu era contestată existența prejudiciilor cauzate de actele publice ale organelor statului, motiv pentru care s-a acreditat răspunderea exclusivă a funcționarilor publici (vinovați de elaborarea actelor) cu propriul lor patrimoniu, după regulile dreptului comun (P. Negulescu [14, p. 263] citat de A. Trăilescu [18, p. 13]).

Și în Franța, până la sfârșitul sec. al XIX-lea, a existat concepția „*le Roi ne peut mal faire*”, potrivit căreia, statul (în accepțiunea sa de putere publică) și funcționarii săi nu erau răspunzători de consecințele legilor sau actelor administrative de autoritate (R. Chapus [2, p. 1177] citat de A. Trăilescu [18, p. 13-14]), apreciindu-se că eventualele pagube ce se produceau în activitatea de realizare a interesului general reprezenta un risc pe care cetățenii erau datori să îl suporte (G. Dupuis, M.-J. Guédon și P. Chrétien [3, p. 514] citați de A. Trăilescu [18, p. 14]). Acesta este și motivul pentru care constituțiile și legile din perioada revoluționară franceză, impregnate puternic de conceptul de suveranitate, nu cuprindeau niciun text care să consacre responsabilitatea statului. Cu toate acestea, în jurisprudență se admitea răspunderea funcționarilor publici, dar numai pentru faptele personale, și nu pentru cele de serviciu, cu autorizarea prealabilă a Consiliului de Stat (P. Negulescu [14, p. 266] citat de A. Trăilescu [18, p. 14]).

Treptat, principiul iresponsabilității statului a cunoscut atenuări, în sensul că s-a recunoscut

răspunderea statului pentru pagubele produse cu ocazia lucrărilor publice și pentru cele rezultate din administrarea domeniului său privat, fiind recunoscută și răspunderea funcționarilor statului pentru greșelile lor. Un moment important în evoluția *responsabilității puterii publice* l-a constituit Decizia Blanco (din anul 1873), prin care Tribunalul de conflicte din Franța a consacrat *răspunderea statului* pentru pagubele rezultate din funcționarea serviciilor publice, recunoscându-se implicit că toate activitățile statului, ca putere publică, sunt de natură să atragă, cu îndeplinirea anumitor condiții, răspunderea administrativă [18, p. 14].

În prezent, în Franța, răspunderea administrativă cunoaște o dezvoltare continuă prin jurisprudența Consiliului de Stat, impunându-se principiul *răspunderii statului și a autorităților sale* pentru pagubele pe care le cauzează particularilor, chiar și în lipsa culpei lor (răspunderea obiectivă) [18, p. 14].

În Germania (înainte de Primul Război Mondial), regula era iresponsabilitatea statului, acceptându-se totuși răspunderea acestuia în situații limitative. Referitor la funcționarii publici, răspunderea acestora era, de asemenea limitată, pentru a nu se afecta capacitatea de acțiune a lor, de teama unei răspunderi prea riguroase (F. Fleiner [7, p. 174] citat de A. Trăilescu [18, p. 15]). La începutul sec. XX, apar teorii (inovatoare) care criticau lipsa de răspundere a statului față de cetățenii săi, care și-au găsit reflectarea în art. 131 din Constituția de la Weimar (din 1919) prin care s-a statuat, cu titlu de principiu, *răspunderea statului*, care avea drept de regres împotriva funcționarului vinovat [18, p. 15].

Dincolo de conturarea destul de clară a ideii *răspunderii statului* (a autorităților sale) și transpunerea acesteia în plan legislativ și practic în statele europene, totuși în spațiul în care ne aflăm implementarea acesteia a fost destul de dificilă, mai ales, în sec. al XX-lea.

În general, în spațiul actualei Republici Moldova, lupta pentru o putere responsabilă a cunoscut de-a lungul timpului mai multe forme: alungarea domnitorilor, alegerea domnitorilor de către sfatul boierilor, substituirea domnitorilor răi cu cei buni prin revoluții, răscoale, teroare etc. Desigur, au fost și eșecuri, dintre care cea mai relevantă și tragică s-a dovedit a fi experiența din timpul regimului sovietic, când atotputernicia puterii (partidului comunist) nu a cunoscut nicio restricție și limită, chiar dacă metodele de conducere au fost extrem de dure.

În acest sens, în doctrină s-a reliefat că „pe parcursul sec. al XX-lea, popoarele, statele au suportat consecințele politicilor iraționale, a politicianilor nerealizați, imaturi, meschini și lipsiți de scrupule, a samavolniciei și iresponsabilității puterii publice (în special, fiind exemplificat cazul Uniunii Sovietice în cadrul căreia poporului în ansamblu, precum și cetățenilor în mod separat, le-au fost cauzate pagube materiale și morale irecuperabile). În sec. al XXI-lea, chiar dacă multe din problemele vechiului regim au fost cu succes depășite, totuși, societatea a continuat să aprecieze puterea publică ca fiind una iresponsabilă, mincinoasă și distrugătoare” [12, p. 131].

Vorbind despre Republica Moldova, menționăm că valul reformelor de la începutul anilor '90 ai secolului trecut au schimbat radical esența, imaginea și conținutul puterii, fiind destul de evidentă tendința organizării unei puteri care să exprime și să apere interesele poporului, o putere flexibilă, dinamică, care să poată fi „tratată” oportun prin metode democratice etc. Cu regret însă, potrivit cercetărilor [6, p. 6] „speranțele poporului, cetățenilor în mare parte nu s-au adeverit, fiind atestată o degradare profundă a puterii, fapt observabil în evoluția conștiinței juridice a populației, legislației, în organizarea mecanismului de conducere, în răspândirea fără precedent a fenomenului corupției în structurile statului și lipsa unor pârgurii eficiente de control”.

În aceeași ordine de idei, în doctrină se atrage atenția la faptul că „starea economică actuală a statului nostru denotă elocvent responsabilitatea cu care au activat fostele guverne, foștii demnitari de stat. Pentru aceasta, ei nu numai că nu au fost nici într-un fel sancționați, ci continuă să activeze și în prezent în unele structuri ale statului. De aici se poate deduce caracterul îngust al intereselor demnitarilor și poate fi înțeleasă tactica puterii în ceea ce privește evitarea elaborării unui mecanism de asigurare a răspunderii puterii pentru rezultatele guvernării, atât de necesar pentru bunăstarea societății” [11, p. 12]. Pornind de la aceasta, se consideră că „consolidarea statalității noastre trebuie cel puțin să presupună perfecționarea mecanismelor răspunderii statului și a înalților demnitari de stat ca garanție a dezvoltării continue a statului în direcția prestabilită de Constituție” [12, p. 131].

În pofida dificultății și complexității acestei sarcini (mai ales sub aspectul configurării acestor mecanisme, precum și al acceptării lor de către elita politică [11, p. 12]), specialiștii îndeamnă la conștientizarea faptului că, prin esență, „răspunderea și responsabilitatea statului implică și decurg din rațiunea existenței sale, din scopul său general, din obligațiile asumate față de individ și societatea pe care o organizează și o conduce” [5, p. 312-313; 4, p. 214].

Concluzii

Generalizând asupra celor expuse, subliniem că ideea *răspunderii statului și a autorităților acestuia* a fost lansată cu mult timp în urmă, în contextul unor ample revoluții sociale, prin care practic a fost ruinat *principiul iresponsabilității statului* în raport cu cetățenii săi. Prin aceasta au fost puse bazele *statului de drept*, ca instrument indispensabil pentru limitarea/autolimitarea puterii, fapt soldat cu reconsiderarea valorilor societății și substituirea intereselor statului cu recunoașterea și protecția drepturilor și libertăților omului.

În timp, preluarea și implementarea acestei idei de către diferite societăți a fost diversă. Unele au implementat-o cu mai mult succes, rezultatele fiind palpabile, acestea reprezentând veritabile state de drept (ca exemple servind cele mai dezvoltate state europene). Altele s-au limitat doar la recunoașterea ideii și proclamarea acesteia în legi fundamentale, fără o transpunere reală în practică. Din această categorie face parte, cu regret, și Republica Moldova, care până la moment se află într-un proces continuu de edificare a statului de drept. În opinia noastră, despre finalizarea acestui proces vom putea vorbi doar în momentul în care vom atesta un mecanism concret, funcțional și eficient de atragere la răspundere juridică efectivă a statului și autorităților acestuia pentru încălcarea drepturilor, libertăților și intereselor legale ale omului.

Referințe bibliografice

1. CHAPUS, R. *Droit administratif général*. Tome 1, 13e éd. Paris: Montchrestien, 1999, 1369 p.
2. CHAPUS, R. *Droit administratif*. 6e éd. Paris: Armand Colin, 1999.
3. COSTACHI, Gh. *Dirrecții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chișinău: S.n., 2009, 238 p.
4. COSTACHI, Gh. *Prin știință spre un stat de drept*. Volum omagial. Chișinău: S.n., 2011, 864 p.
5. COSTACHI, Gh., MURUIANU, I. *Unele soluții în combaterea corupției în învățământ*. În: Образование и коррупция, международная научно-практическая конференция (16 сентября 2009 г., Тараклия). Chișinău: Pontos, 2009, p. 5-9.
6. FLEINER, F. *Les principes généraux du droit administratif allemand*. Paris: Delagrave, 1933, 280 p.
7. IACUB, I., CHIPER, N. *Responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat: principiu constituțional indispensabil integrării Republicii Moldova în familia europeană*. În: Europa în derivă. De la unitate în diversitate, la diversitate fără unitate. Efecte juridice, sociale, politice, economice și culturale,

materialele conferinței internaționale desfășurată în cadrul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, din 10 iunie 2016. Ploiești: S.n., 2016, 144 p.

8. MICU, V. *Răspunderea parlamentară: teorie și practică*. Chișinău: S.n., 2017, 304 p.

9. MURUIANU, I. *Responsabilitatea puterii publice și societatea civilă*. În: Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы. Международная научно-практическая конференция. Комрат: S.n., 2011, p. 7-13.

10. MURUIANU, I. *Spre o teorie a răspunderii juridice a statului*. În: Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept, materialele conferinței științifice internaționale (3 mai 2011, mun. Chișinău). Chișinău: S.n., 2011, p. 131-139.

11. NEGRU, B., NEGRU, A. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: S.n., 2017, 632 p.

12. NEGULESCU, P. *Tratat de drept administrativ. Principii generale*. Ed. a IV-a. București: Institutul de Arte Grafice, 1934.

13. NEGULESCU, P., ALEXIANU, G. *Tratat de drept public*. Tom. II. București: Editura Casa Școalelor, 1943, 495 p.

14. ORLOV, M. *Curs de contencios administrativ*. Chișinău: „Elena-V.I.” SRL, 2009, 158 p.

15. POPESCU, R.D. *Răspunderea Parlamentului*

în Dreptul constituțional. București: C.H. Beck, 2011, 476 p.

16. TRĂILESCU, A. *Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale*. București: C.H. Beck, 2013, 284 p.

17. СЕРЕБРЯННИКОВ, В. В. *Ответственность власти*. В: Представительная власть: мониторинг, анализ, информация, 1996, nr. 8 (15). [URL]: https://web.archive.org/web/20081220213929/http://niiss.ru/mag11_index.shtml. (accesat la 09.03.2022).

18. BONTEA, O. *Caracterele de bază ale statului de drept și a societății civile*. În: Analele Universității Libere Internaționale din Moldova. Drept. Vol. 5. Chișinău: ULIM, 2004.

19. MICU, V. *Răspunderea Parlamentului în contextul răspunderii statului contemporan*. În: Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor omului, materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 11 decembrie 2015. Chișinău: AAP, 2016, p. 297-309.

20. ПОЛЯКОВ, С. Б. *Принцип взаимной ответственности государства и личности: теоретико-правовые и прикладные аспекты*: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Нижний Новгород, 2011, 59 p.